

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 2

Рівне – 2013

ББК 88

П 86

УДК 316.627:159.9

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. - Випуск 2 - Рівне: РДГУ, 2013 – 239 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович академік-секретар відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім.

Г. С. Костюка

Ямницький Вадим Маркович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна - доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету

Литвиненко Світлана Анатоліївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна - доктор педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна - доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробйов Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 29 листопада 2013 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію **Серія КВ №18713-7513Р**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет. e-mail: pavelkiv_rv@ukr.net

фактором деятельности и поведения личности. Предложена трактовка сущности феномена «эмоциональное переживание» как природной данности организма воспринимать и анализировать внутренние и внешние влияния с помощью эмоционально-ощущающих феноменов, выявлять их ситуативное и действенное значение, а также смысл предметов и явлений реальной или воображаемой действительности, формировать отношение к ним и детерминировать эффективность функционирования психики в целом. Указано на перспективность изучения влияния эмоциональных переживаний на эффективность деятельности, в частности учебной деятельности студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: эмоциональное явление, эмоция, переживание, эмоциональное переживание.

Summary. The article considers the problem of defining the essence of emotion and on this basis - the interpretation of the emotional experience. The analysis of theoretic positions of the problem of emotions became the basis for decision opinions K. Izard about difficult experiential-motivation, emotion procedural character, which includes neurophysiological, neuro-muscular and feeling experiential components; opinions of V. Vilyunas about the objectivity of emotions and their importance in the education of personality; opinions S. Rubinstein about system-forming role in the emotional process of the experiences as a form of reflection and at the same time as subjective beginning of consciousness, creating the basis for the relationship at the level of emotions.

It was found that the assessment of objects and phenomena of reality, formed in the course of the experience and emotional response, is integrated in the motif and is a determining factor activity and behavior of the individual. It was found that the assessment of objects and phenomena of reality, formed in the course of the experience and emotional response, is integrated in the motif and is a determining factor of activities and behavior of the person. It was suggested interpretation of the essence of the phenomenon of "emotional experience" as the natural givens of the organism to perceive and analyze internal and external influences through emotionally-sensing phenomena, identify theirs situational and effective value and meaning of objects and phenomena in the real or imaginary reality, to shape attitudes towards them and determine the effectiveness of the functioning of the psyche as a whole. Indicated the prospect of studying the influence of emotional experiences on the effectiveness of activities, including learning activities of students in higher education institutions.

Key words: emotional phenomenon, emotion, feelings, emotional experiences.

УДК 159.923.2

С. ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ

ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ.

Резюме. У статті розглядається психологічна сутність феномену життєтворчості та аналізуються психологічні чинники, закономірності і механізми соціально-психологічного становлення особистості під впливом життєтворчості. Життєтворчість визначається як вища, особлива форма виявлення творчої природи людини. Вона виявляється у свідомому виборі особистістю стратегії життя, розробці життєвих планів та програм, вибору та застосуванню засобів необхідних для реалізації власного життєвого проекту. Життєтворчість - безперервний процес самотворення. В його ході особистість постійно вдосконалюється переходячи на дедалі вищий рівень особистісного розвитку. Між життєтворчістю і соціально-психологічним становленням особистості існує діалектична єдність, яка виявляється у взаємовпливі обох психічних явищ. При цьому життєтворчість виступає каталізатором поступальної самореалізації і соціалізації особистості водночас збагачуючи індивідуальність. Це цілісний нерозривний процес вдосконалення власного життя через вдосконалення себе і вдосконалення себе через вдосконалення життя. При цьому сам процес життєтворчого самоствердження характеризується надзвичайною складністю і розгортається в багатьох планах одночасно. В силу цієї надзвичайної складності даного психологічного феномену його неможливо досягнути методами сучасної психології. Можливо лише певною мірою наблизитися до розуміння його психологічної сутності. Виходячи з незавершеності наукової парадигми життєтворчості та зважаючи на її провідну роль у становленні особистості, сенс педагогіки життєтворчості полягає у формуванні в людині здатної до постійного саморозвитку і самоствердження самотворчої сутності, що свідомо планує власний життєвий шлях та реалізує свій план.

Ключові слова: життєтворчість, особистість, спрямованість, самосвідомість, становлення, самоактуалізація, стратегія життя, творення, творче проектування.

Постановка проблеми. З розвитком психологічної науки загалом та психології особистості зокрема дедалі актуальнішим стає питання життєтворчості як базисної психологічної детермінанти особистісного становлення. Водночас проблема життєтворчості недостатньо розкрита у науковій психологічній літературі. Досліджені лише окремі її складові. Це зумовлює об'єктивну необхідність синтезу та узагальнення існуючих знань з даної проблеми і потребу глибшого вивчення ролі життєтворчості у процесі особистісного росту.

Мета даної роботи: огляд наукових поглядів на психологічну природу життєтворчості, узагальнення теоретичних концепцій і підходів до її вивчення та практичного формування як основи становлення особистості. Для початку необхідно означити предмет нашого дослідження. На даний час не має єдиного

розуміння терміну „життєтворчість”. Представники різних наукових шкіл трактують її по-різному. І хоча їхні трактування близькі за змістом, проте вони різняться у окресленні окремих ознак даної дефініції. Найбільш узагальнене філософське визначення полягає у тому, що життєтворчість розглядається як процес творення життя, в ході якого створюються нові матеріальні та духовні цінності. Тобто життя людини є продуктом її творчості. Вона творить власне життя базуючись на основі напрацьованих нею цінностей і сенсу власного існування у відповідності з із загальносуспільними цінностями. Попри глибину цього визначення, воно лише описує процес, але не виявляє його причинно-наслідкової природи та не розкриває специфічні механізми взаємовпливу життєтворчості на особистість й особистості на життєтворчість. І це закономірно. Адже, неможливо в одному визначенні висловити всю суть цього надскладного соціально-психологічного явища. Життєтворчість - особлива, вища форма виявлення творчої природи людини. Вона сприяє самостійному вибору особистістю стратегії життя, розробці життєвих планів і програм, вибору та використанню засобів, необхідних для реалізації індивідуального життєвого проекту [2]. Сенс педагогіки життєтворчості - створити у собі нову самотворчу сутність, оскільки бути людиною - означає стати нею, і це - нескінченний процес самотворення. Проектуючи творчо своє життя, розробляючи і здійснюючи індивідуальний життєвий сценарій, особистість опановує континуум нових знань, умінь, навичок, розвиває власну креативність, соціальну кмітливість, вчиться максимально реалізувати свій творчий потенціал задля ефективної соціальної адаптації. При цьому особистість безперервно вдосконалюється переходячи на дедалі вищий рівень особистісного розвитку. А цей розвиток, в свою чергу, стимулює щораз глибшу соціалізацію та всебічну самореалізацію [1]. Така психологічна синергія дедалі інтенсивніше обертає коло життєтворчості по висхідній спіралі індивідуального буття. Таким чином життєтворчість допомагає нам опановувати найвище мистецтво — мистецтво жити. З огляду на значущість процесу життєствердження посередництвом життєтворчості важливість останньої важко переоцінити.

Навіть таке, доволі поверхневе, ознайомлення з сутністю феномену життєтворчості дає нам чітке уявлення наскільки складною і різноплановою є ця наукова проблема. Та, оскільки, вона є відносно новою, тому й вивчена не у повній мірі. Такий стан речей є додатковим чинником актуалізації даної наукової теми. Зважаючи на її важливість для психолого-педагогічної науки і недостатню теоретичну обґрунтованість багато дослідників вивчали різні аспекти життєтворчості. Зокрема дану проблему розробляли такі відомі зарубіжні та вітчизняні дослідники, як Ананьєв, Л. І. Анциферова, А. Г. Асмолов, Ш. Бюлер, Н. Богданова Л. С. Виготський, Є. І. Головаха, І. С. Кон, Д. А. Леонт'єв, К. Левін, Б. Ф. Ломов, А. Маслоу, С. Л. Рубінштейн, Х. Томе, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм та інші. З українських вчених значну увагу осмисленню життєтворчості приділили Г. О. Балла, М. Й. Боришевський, Л. Ф. Бурлачук, О. А. Донченко, О. В. Киричук, Ю. Н. Пахомова, В. О. Роменець, М. В. Савчина, О. Б. Старовойтенко, Т. М. Титаренко та інші. Розмаїття концепцій дає різнобічне трактування феномену життєтворчості. Розглянемо основні постулати теорій життєтворчості [2, 5]. Згідно із концепцією українських учених, особистість розглядається як суб'єкт життя, в основі існування якого лежить життєтворчість – духовно-практична діяльність особистості, направлена на творче проектування і здійснення її життєвого проекту. Розробляючи і здійснюючи свій життєвий сценарій, особистість опановує мистецтво жити – уміння, що базується на глибокому знанні життя, розвиненій самосвідомості і володінні системою засобів, методів і технологій життєтворчості. Життєтворчість виступає способом рішення життєвих завдань. Це процес окрім всього іншого ще є й процесом самовдосконалення [3].

Узагальнюючи різноманітні наукові погляди на життєтворчість ми приходимо до висновку, що структуру життєтворчості особистості утворює наступна сукупність індивідуально-психологічних проявів, властивостей та складових особистості, мотиваційних факторів та наявних в її світогляді соціокультурних утворень: створення проєкції особистості в майбутньому у вигляді цілей, життєвих програм та планів, стратегії життя; корекцію цієї проєкції під впливом суспільного ідеалу і культури, що, у свою чергу, проявляється у формуванні самосвідомості особистості, зокрема у таких її аспектах, як самопізнання, самооцінка та саморегуляція поведінки; розвиток відповідного світогляду та системи ціннісних орієнтацій, що спрямовують особистість на творчу активність, самореалізацію та самоутвердження; діяльність особистості щодо розкриття свого творчого потенціалу та самотворчого здійснення своїх цілей, планів, ідеалів; когнітивну та емоційну самооцінку досягнень та невдач особистості на шляху власної життєтворчості [4].

Чинниками формування життєтворчості особистості вважаються соціокультурне середовище, сім'я, освіта, засоби масової інформації, виховання і самовиховання. Вказується, що загальною особливістю різних чинників, що впливають на формування і розвиток особистості, є те, що вони спрямовані на вироблення в людині активно-діяльної позиції щодо універсальних, світоглядно-ціннісних орієнтирів і творчо-гармонійного ставлення до об'єктивного середовища [3]. Самореалізуючи себе, особистість безперервно трансформує своє «Я» й стверджує себе. Яка ж в цьому роль життєтворчості? Життєтворчість передбачає використання особистістю усього наявного у неї когнітивного, творчого, особистісного та інтелектуального потенціалу – знань, переконань, схильностей, почуттів, переживань, уподобань, волі, емоцій, мислення. Показником сформованості життєтворчості є міра її самотворчого виявлення, підготовленість до життя, уміння не втрачати свого ества, своєї природи, а не відповідність зовнішнім нормам і зразкам [6]. На даний час в психологічній науці вивчено основні складові природи життєтворчості. Описано структуру цього утворення, розкрито фактори, що впливають на її формування, з'ясовано особливості соціального виявлення даного психологічного феномену в суспільстві. Але ці знання носять фрагментарний характер. Повної, вичерпної, всеосяжної моделі життєтворчості людини досі не розроблено. Хоча такі намагання були. Однак природа цього соціально-психологічного явища настільки складна і глибока, що для всеосяжного висвітлення її подекуди не вистачає

термінології. Для конструювання наукової парадигми життєтворчості різні вчені використовують набір подекуди суперечливих, інколи близьких за змістом, а в деяких випадках навіть тотожних, синонімічних понять: «життєтворчість», «стратегія життя», «самотворення», «життєтворення», «проектування життя», «життєтворча активність особистості» «самореалізація», «смыслопобудова», «здатність до життєтворчості» та інші [5]. Попри здавалось би на перший погляд близькість цих понять між ними є суттєва відмінність, оскільки різні автори вкладають у них різний зміст. Це ще один приклад того, наскільки складною для наукового висвітлення є проблема життєтворчості. І це природно, адже життєтворчість – надзвичайно містке поняття, яке включає в себе увесь багаж психологічних знань. Творячи власне життя, людина виявляє себе, всі свої психічні якості та властивості, всю свою духовну сутність та соціальну природу. У цього процесу є зворотній бік: реалізуючи себе у життєстверженні людська особистість змінюється, набуває нових якостей і властивостей, стаючи новою психосоціальною сутністю. Це – цілісний безперервний процес вдосконалення власного життя і вдосконалення себе через вдосконалення життя. Даний процес складний і суперечливий, він сповнений протиріч і водночас є цілісним, адже все відбувається у нерозривному зв'язку його складових у силу їх причинної обумовленості. Такою є діалектика розвитку особистості в процесі усвідомленого життєтворення.

Проблема проектування успішної життєтворчості особистості належать до числа ключових психологічних проблем сучасності. А у зв'язку з входженням у європейський соціокультурний та освітній простір вона набуває нового сенсу а з ним виникає потреба у творенні адекватної парадигми особистісного саморозвитку. Під впливом нових соціально-культурних чинників, ідеї педагогіки життєтворчості набувають більш глибинного гуманістичного змісту. Це потребує від психології пошуку інноваційних підходів до розв'язання даної проблеми відповідно до загальнолюдських гуманних цінностей. Ці причини зумовили об'єктивну необхідність висунення на перший план ідей та принципів педагогіки життєтворчості. Адже теорія життєтворчості гуманістична за своєю сутністю. Вона орієнтована на формування зрілої, самодостатньої, просоціальної, моральної особистості. Така особистість самореалізується не тільки і не стільки заради власного самоствердження. Її особистісне становлення узгоджується з суспільними інтересами. Адже про соціальна особистість наділена високими моральними якостями. Вона організовує свою діяльність керуючись суспільно корисними цінностями. Її прагнення самовдосконалення, самоактуалізації орієнтовані на соціум. Розвиток особистісного та природного потенціалу життєтворчої особистості виявляється не тільки в кар'єрному рості чи бізнесовому успіху а й в її суспільному альтруїзмі. Задля формування вираженої просоціальної спрямованості особистісної життєтворчості необхідне розуміння психологічної природи цього явища. Яким має бути психологічний підхід до розвитку особистісної життєтворчості як базису становлення просоціальної особистості? Щоб дати відповідь на це питання необхідно глибше ознайомитися із механізмами життєтворчості.

Науковці виділяють чотири типи життєтворчого підходу (генетичний, змістовий, логічний та технологічний), на основі яких проаналізовано сучасні тенденції успішного соціального становлення особистості молодого людини.

1. Генетичний. Характеризується виявленням загальної основи життєтворчості у процесі оволодіння особистістю стратегіями життя та вивченням впливу конкретних чинників на проектування даного процесу. Причому соціально-педагогічна спрямованість аналізу даного аспекту задається філософськими концепціями, які акцентують увагу на саморозвиток, здатність змінювати своє «Я» в процесі життєдіяльності як об'єктивну сутнісну характеристику, що визначає гуманістичну спрямованість соціального становлення особистості. Відомо, що людська життєдіяльність розгортається у фізичному, соціальному просторі і часі. Життєдіяльність особистості – це організація процесу життя на основі соціальних форм і способів діяльності, спілкування, поведінки, що склалися історично. Дане поняття охоплює весь план життя особистості: її становлення, розвиток, зміни.

2. Змістовий. Життєтворчий підхід відображає єдність прояву особистості у різних видах діяльності та її ієрархію. Водночас особистість є організуючим центром предметно-діяльного і споглядального, раціонально-аналітичного і почуттєво-переживального відношення до світу. Існують реальні протиріччя між формуванням життєтворчих знань, умінь, навичок і мірою їх відповідностей сучасним суспільним та особистісним вимогам. Кризові явища потребують дослідження життєтворчих проблем у більш широкому соціальному контексті – інноваційних, регресивних та еволюційних тенденцій життєустрою молодого людини, які сприяють або не сприяють виробленню продуктивної життєвої програми особистості.

3. Логічний. Базується на виявленні логічного сутнісного взаємозв'язку емпіричних характеристик досліджуваного процесу як інтеграційної бази у рамках життєтворчого підходу філософських, соціологічних, психолого-педагогічних та інших характеристик. До даного аспекту відносяться й дані про спрямованість регуляції процесу соціального становлення та можливість опори на взаємозв'язок стрижневих якостей і характеристик особистості (потреби, мотиваційна сфера, життєтворчі уміння та навички; загальні і спеціальні, стратегічні та тактичні уміння та навички). Такий підхід закладає теоретичне підґрунтя моделювання зв'язків між етапами процесу, що вивчається, на основі аналізу характеру зв'язків між сутнісними характеристиками розвитку особистості, що визначає його життєтворчу спрямованість та інші її підструктури.

4. Технологічний. Полягає у застосуванні системного та діяльнісного підходів. Вміщує такі компоненти: цільовий, діяльнісно-операційний, предметно-інформаційний та оцінно-результативний, що ґрунтується на експериментальному дослідженні напрямів та способів реалізації життєтворчих функцій. Крім того технології являють собою сукупність знань, правил, методів, засобів оптимальної організації освітньо-виховного процесу, які можуть застосовуватися у життєтворчій діяльності.

Життєтворчість, як свідомою стратегією керування власним життям зароджується в надрах особистості. При цьому відбувається включення психологічних механізмів її формування на різних рівнях особистісних психологічних структур. На рівні пізнавальної сфери відбувається оволодіння життєтворчими знаннями (людське життя як предмет пізнання), що передбачають не тільки їх відтворення, інтерпретацію, аналіз, конструювання, узагальнення, оцінку, але й формування життєтворчих умінь та навичок, розвиток творчого потенціалу особистості. На рівні емоційно-ціннісної сфери формується емоційно-особистісне ставлення до світу, інших людей, до самого себе, до оточуючого середовища. Процес цілепокладання передбачає поступовий розвиток життєтворчих поглядів, переконань, осмислення людського життя як багатогранного, динамічного процесу. Цільові орієнтири повинні сприяти розвитку вольових аспектів активності особистості, які спрямовані на розгортання життя за власною програмою та на оволодіння вміннями та навичками планування свого часу і виділення головного та другорядного для даного моменту життя; наполегливості, цілеспрямованості у досягненні намічених рубежів.

Знання вище перерахованих психологічних властивостей та особливостей вияву життєтворчості дає можливість оптимізувати індивідуальну стратегію проектування та свідомого творення життя за допомогою спеціальних психотехнік. А. Еліс розробив терапевтичний напрям. А. Г. Моріс на цій основі створив терапію раціонально-емоційної поведінки (ТРЕП) індивіда. Вона являє собою цілісний систематизований метод емоційно-духовного зростання особистості. Філософська концепція ТРЕП виходить з того, що життєві проблеми кожної людини спричинені здебільшого власним ставленням, поглядами, світобаченням і думками про себе та інших. Люди самі собі ускладнюють життя, нераціональними думками провокують неадекватні, деструктивні емоції. Необхідно навчитися змінювати погляди, які викликають емоційну неврівноваженість, і тим самим покращити розумове здоров'я, плідно розв'язувати особисті проблеми, жити комфортно і продуктивно [5]. Тобто проблемна поведінка молодої людини може виникати в ситуації, коли вона, приймаючи рішення щодо себе самої або інших людей, спирається на засвоєні нераціональні погляди. Враховуючи позиції ТРЕП, доцільно замінити нелогічні погляди, перейняті від батьків, інших дорослих, однолітків, школи, телебачення та інших джерел впливу на слушні раціональні думки, що ведуть до емоційної стабільності.

У ТРЕПі виділено такі провідні нераціональні переконання, що ведуть до проблемної поведінки особистості:

1. Всі, кого я вважаю повинні мене любити та схвалювати мої вчинки.
2. Люди, які мені шкодять, - погані, і я повинен їх за це звинувачувати і засуджувати.
3. Життя – страшне, загрозове, жахає і веде до катастрофи власного «Я», якщо все не так, як мені хочеться.
4. Я такий нещасний, коли чинять тиск ззовні. Коли справи йдуть погано, у мене мало засобів, щоб керувати своїми почуттями.
5. Мені здається, легше уникнути труднощів, аніж зустрітися з ними; дуже непросто бути самодисциплінованим. Не повинно бути так складно.
6. Люди і речі мають бути кращими, ніж вони є. Жахливо не розв'язати проблем, які поставило переді мною життя.
7. Навіщо докладати зусиль для одержання бажаного? Можна досягти стабільного успіху, лишаючись інертним, і без зобов'язань.

Нераціональні погляди викликають відповідні почуття: недооцінка життєвої ситуації, тривога, занепокоєння майбутнім, нездатність протистояти життєвим труднощам. Порушення поведінки, що випливають з поглядів, спрямованих на самопорадку, можуть виявлятися у негативному ставленні до навчання, батьків, оточуючого середовища, зловживанні алкогольними та наркотичними речовинами, антисоціальної поведінці. З погляду раціонально-емоційної теорії формування позитивного мислення та розвиток раціональних думок відбувається тоді, коли нераціональні погляди піддаються сумніву [4]. Раціональне мислення корисне тим, що забезпечує емоційну стабільність. Розмірковуючи логічно, людина розгортає перед собою картину раціонального ставлення до всіх сторін життя. Формула розвитку усвідомлення майбутнього найбільш загально виражається у приблизно такому твердженні: "Осмислення майбутнього - передумова виживання". Таке усвідомлення виконує мотиваційно-спрямовуючу функцію і формує ціннісну сферу особистості. Осмислення особистістю її життєвої перспективи стає основою самовизначення. В свою чергу пошук самовизначення сприяє розвитку стратегічного мислення, що виявляється у здатності передбачати можливий хід подій. Важливе завдання школи життєтворчості особистості - сформулювати основні життєві стратегії, максимально адекватні новій соціальній ситуації. Навчально-виховний процес має бути спрямований на становлення стратегій побудови розвивального способу життя, на виховання вільної й відповідальної особистості. Розвинена відповідальність пов'язана з усвідомленням людиною своєї незалежності, самостійності, а також із впевненістю, здатністю до самоконтролю, саморегуляції поведінки, самопомогі. Одна з важливих якостей відповідальної особистості - зверненість вимог до самої себе. Соціально відповідальну особистість характеризує готовність до подолання труднощів, здатність адекватно оцінювати свої можливості в розв'язанні конкретної життєвої ситуації. Однак, мало реально оцінити ситуацію та власну спроможність реагування на неї. Для вирішення складної соціально-проблемної ситуації, з якою особистість не стикалася раніше, їй необхідно володіти розвинутих вмінням опанувати ті психологічні ролі, суб'єктом яких вона виступає в конкретних обставинах. Таке вміння називається рольовою компетентністю. Це – спроможність повноцінно виконувати соціальні ролі, які відводять людині життя.

Рольова компетентність характеризується здатністю: приймати рішення відносно себе і прагнути до розуміння власних почуттів і вимог; блокувати неприємні почуття і власну невпевненість; знати, як досягати мети найефективнішим чином; правильно розуміти бажання, очікування й вимоги інших людей, враховувати їхні права; розуміти, як з урахуванням конкретних обставин і часу поводитися, беручи до уваги інтереси інших людей, власні вимоги; усвідомлювати, що соціальна компетентність не має нічого спільного з агресивністю і передбачає повагу прав і обов'язків інших. З вищенаведеного випливає, що рольова компетентність ще одна необхідна складова життєтворчості. Без опанування нею неможливо практично реалізувати багаж теоретичних знань творчого проектування життя.

Висновки. Життєтворчість, у найзагальнішому її розумінні, являє собою процес творення особистістю власного життя на основі набутих знань та сформованих на їх основі життєвих сенсів, світоглядних позицій, ціннісних переконань, тощо... Життєтворчість – складне соціально-психологічне явище, в якому синтезується психічна, соціальна та духовна сутності особистості. Життєтворчість - вища форма виявлення творчої природи людини, квінтесенція її креативного потенціалу, пізнавальних можливостей, вольового ресурсу, соціального досвіду та духовного багатства. Життєтворчість - набута творча здатність до саморозвитку, самоствердження, самовираження, самовдосконалення. Вона виявляється в здатності свідомого проектування життя та цілеспрямованої реалізації власного життєвого проекту. В найбільш довершеному стані життєтворчість стає мистецтвом життя. При цьому власне самоствердження особистості носить просоціальний альтруїстичний характер і спрямоване на користь соціуму та іншим людям. Таким чином життєтворчість слугує засобом соціально-психологічного та морального становлення особистості. Надзвичайна складність і багатоплановість даного феномену обумовили відсутність цілісної теорії життєтворчості. Зважаючи на провідну роль життєтворчості у особистісному становленні та обумовлену складністю цього процесу системну незавершеність пояснюючої її наукової парадигми сенс педагогіки життєтворчості полягає у формуванні самотворчої сутності, здатної до постійного саморозвитку і життєствердження. Психологічна природа процесу вдосконалення життя і самого себе через життєтворчість така, що він водночас відбувається на різних рівнях, і цей процес проходить нелінійно й суперечливо. Знання особливостей природи та закономірностей вияву життєтворчості дало можливість оптимізувати процес усвідомленого, цілеспрямованого, творення життя відповідно до власних моральних цінностей, потреб, творчих можливостей і рольових компетенцій.

Список використаних джерел:

1. Богданова, Н. Г. Культура життєтворчості особистості. Філософсько-світоглядний аналіз: наукове видання. / Н. Г. Богданова. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 302 с.
2. Занюк С.С. Психологія мотивації: Навч. посібник: - К.: Либідь, 2002. – 304 с.
3. Мистецтво життєтворчості особистості / Ред рада: В. М. Доній. – К.: ІЗМН, 1997. – Ч.1: Теорія і технологія життєтворчості. – 392 с.
4. Джура О. Д. Теоретико-методологічні проблеми дослідження життєтворчості особистості / О. Д. Джура // Нова парадигма: журнал наук. праць; голов. ред. В. П. Бех. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 83. – С. 4–10.
5. Леонтьев Д. А. Жизнетворчество как практика расширения жизненного мира / Д. А. Леонтьев // 1-я Всерос. науч.-практ. конф. по экзистенциальной психологии: матер. сообщ.; под ред. Д. А. Леонтьева, Е. С. Мазур, А. И. Сосланда. – М.: Смысл, 2001. – С. 100–109.
6. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент: монографія / В. М. Ямницький. – О.: ПНЦ АПН України; СВД М. П. Черкасов, 2006. – 362 с.

Резюме. В работе рассматривается психологическая сущность феномена жизнестроительства и анализируются психологические факторы, закономерности и механизмы социально-психологического становления личности под воздействием жизнестроительства. Жизнестроительство определяется как высшая особая форма изъяснения творческой природы человека. Она проявляется в осознанном выборе личностью жизненной стратегии, разработки жизненных планов и программ, выбора и применения средств необходимых для реализации личного жизненного проекта. Жизнестроительство – непрерывный процесс самосозидания. В его ходе личность постоянно совершенствуется, переходя на высшие ступени своего развития.

Таким образом происходит взаимное усиление жизнестроительства и социально-психологического становления личности. Эта психологическая синергия ускоряет вращение круга жизнеутверждения через жизнестроительство по восходящей спирали индивидуального бытия. Это – целостный, неразрывный процесс совершенствования собственной жизни через совершенствование себя и совершенствования себя через совершенствование жизни. При этом сам процесс жизнестроительского самоутверждения характеризуется исключительной сложностью и развертывается во многих планах одновременно. В силу этой чрезвычайной сложности данного психологического феномена, его невозможно постигнуть методами современной психологии. Возможно лишь частично приблизиться к пониманию его психологической сущности. Исходя из незавершенности научной парадигмы жизнестроительства и учитывая ее главенствующую роль в становлении личности, смысл педагогики жизнестроительства состоит в формировании в человеке, способной к постоянному саморазвитию и самоутверждению самосозидающей сущности, которая сознательно планирует собственный жизненный путь и осуществляет свой план.

Summary The article deals with the psychological essence of the vital creation phenomenon and analyses the psychological factors, appropriateness and mechanisms of the personality's socially-psychological formation under the influence of the vital creation. The vital creation is defined as a higher special form of the human's nature manifestation. It is detected by the personality's conscious choice of life strategy, life-plans and programs development, selecting and applying the means required for the realization of the person's own life-project. Vital creation is a continuous process of self-making. During this process the personality constantly improves himself, moves to the next level of the personal development. There is a dialectical unity between the vital creation and personality's socially-psychological formation. The unity can be found in the interplay of the both above-mentioned psychological things.

Herewith the vital creation appears as a catalyst of the progressive self-realization and socialization of the personality at the same time enriching individuality. In turn, personal growth enriches his vital creating potential, stimulates the complication of life scenario opened in the consciousness, fills it with new aims and senses. So the mutual potentiating between the vital creation and personality's socially-psychological formation occurs. That psychological synergy more actively turns the circle of the life-affirmation by ascending spiral of an individual being. This is a holistic indissoluble process of improving of one's life through the improving oneself and the improving oneself through the improving of one's life. Herewith the process of the vital creating assertiveness itself is defined by extreme complexity and unfolds in several ways at one time. Due to the extreme complexity of this psychological phenomenon, it is impossible to comprehend it with the methods of modern science. It is possible to approach understanding of its psychological essence just in certain limits. Based on the incompleteness of the scientific paradigm of vital creating and considering its leading role in personality's formation. The sense of vital creating pedagogy is in formation in a person able to constant self-development and assertiveness a self-making essence, who consciously plans his own way of life and realizes his plan.

УДК 159.922

Н. О. ЄВДОКИМОВА, І. І. ЛАНОВЕНКО

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Резюме. У статті розглядаються психологічні аспекти професійної соціалізації майбутніх юристів, що передбачає створення системи психологічного супроводу.

Ключові слова: професійна діяльність, учбово-професійна діяльність, професійна соціалізація, психологічні технології юридичної освіти.

Постановка проблеми. Важливою складовою збереження та утвердження цивілізованості людства є соціалізація індивідів як процес і результат успадкування та відтворення соціального досвіду шляхом виховання та навчання, у ході котрого формуються.

спрямованість та змістовні особливості суспільно-значущої поведінки особистості. У своєму житті людина засвоює та виконує широке віяло ролей, засвоєння яких передбачає не тільки отримання індивідуального досвіду, а й інтеріоризацію очікуваних спільнотою алгоритмів соціальної дії відповідно обраного вектору самореалізації. Структура людських стосунків у межах загальних норм організації соціальної взаємодії значною мірою обумовлена системою «необхідність – бажаність – можливість – заборона», у яких розгортається людська діяльність. Дуже важливим її елементом є професійна діяльність, у змісті котрої відтворюються соціальна складова Я-концепції особистості, впливаючи на всі інші соціальні позиції, очікування та індивідуальні психологічні стани.

Професійна діяльність найбільш досконала, й у той же час найбільш формалізована (обмежена соціальним) форма праці. Професійна діяльність, як соціологічна категорія, переважно розуміється через призму визначення історично сформованого виробничо-технологічного розподілу праці та її функціонального змісту. У соціально-психологічному контексті професійна діяльність найчастіше розглядається у контексті співвідношення індивідуально-психологічних особливостей суб'єкта праці з технологією відтворення тієї чи іншої соціально нормованої форми активності у різних сферах суспільного конструювання. У суто психологічному контексті – як онтологічний рівень людського буття, у якому відбувається формування професійного (на ґрунті оволодіння певними засобами пізнання) погляду на природу та системну організацію світу. Вибір професійного спрямування визначається як «творчою самодіяльністю», у якій відтворюються життєві смисли особистості, так і складною системою поєднаних між собою чинників, які формують соціальну програму саморозвитку особи з відповідним виробленням адаптивних стратегій соціально-економічної діяльності в умовах конкретно-історичного часу та під впливом соціальної реклами.

Узагальнюючи практику останніх десятиріч, слід наголосити, що домінуючою мотивацією отримання професійної освіти виступає прагнення особи до набуття статусу членства в особливому, передусім успішному соціальному прошарку, де професійна ідентичність розглядається як запорука добробуту та влади. Традиційно належність до апріорі успішної професійної страти асоціюється у суспільній свідомості з отриманням юридичного фаху, оскільки юридична діяльність, створюючи та відтворюючи нормативно-правову реальність соціального життя, безпосередньо пов'язана з усіма визначними процесами, які відбуваються у суспільстві. Однак, як відомо, формування професіонала, зокрема професіонала-правознавця, процес складний, обумовлений віком та часом залучення у хід професійного розвитку, потребами особистості як суб'єкта

З М І С Т

Передмова	3
Павелків Р.В. Феномен просоціальності як новий аспект психологічного аналізу.....	4
Гошовський Я.О. Просоціальні стратегії депривованої особистості у контексті її вітагенної активності.....	8
Коваленко А.Б. Проблеми сучасної сім'ї очима підлітка	12
Литвиненко С.А. Дитина і середовище: проблеми і суперечності соціалізації.....	16
Михальчук Н.О., Івашкевич Е.З. Концепція соціального інтелекту особистості	19
Петренко О.Б. Дефініція і сутність поняття “моральні гендерні стереотипи”.....	23
Ямницький В.М. Суб'єктність та чинники життєтворчої активності особистості.....	27
Андріяшина Н.В. Психологічна готовність до розвитку уваги учнів як соціалізація особистості майбутнього педагога	31
Атаманчук Н.М., Пасічніченко А.В. Аналіз наукових підходів до вивчення розвитку самооцінки дошкільника як основного компоненту в структурі самосвідомості.....	33
Безлюдна В.І. Особливості просоціального розвитку в епоху дитинства	36
Борейчук І.О. Структура образу «чужого» в студеському середовищі	40
Бубряк Т.Ю. Моделі логічних рівнів Роберта Ділтса у процесі становлення професійної самоідентичності майбутніх психологів.....	44
Бучко В.Б. Роль емоційного інтелекту у формуванні просоціальної поведінки	47
Главінська О.Д., Хупавцева Н.О. Становлення я-концепції в просторі професійного самовизначення молоді	52
Гошовська Д.Т. Моральна самооцінка як базовий компонент самоусвідомлення у процесі ревіталізації особистості.....	54
Демчук О.О., Артемова О.І. Структурні компоненти креативної компетентності майбутніх психологів	57
Джеджера К.В. Комунікативний досвід особистості як умова ефективного спілкування.....	59
Джеджера О.В. Емоції та емоційні переживання як предмет наукового дослідження: історичний аспект.....	63
Добровольський С. Життєтворчість як основа соціально-психологічного становлення особистості	67
Євдокимова Н.О., Лановенко І.І. Психологічні аспекти професійної соціалізації майбутніх юристів.....	72
Зінченко А.В. Життєстійкість як основа ефективної соціальної адаптації хворих на епілепсію	76
Козачук С.А., Портяна О.В. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми пізнавальної активності.....	79
Комар Т.В. Допомога іншим як психологічний засіб розвитку особистості	83
Корнієнко І.О. До проблеми індивідуалізації стратегій життя особистості.....	87
Корчакова Н.В. Стратегія вдячності як елемент просоціальної поведінки.....	90
Кривубий О.С. Особливості формування іншомовної компетенції студентів-філологів	95
Кривошишина О.А. Особливості взаємодії свідомого та несвідомого рівня психіки творчої особистості	98
Крюкова Л.В. Корекція емоційної сфери молодшого школяра як основного чинника адаптації у соціумі	102
Кулаков Р.С. Самооцінка та рівень домагань як психологічні детермінанти професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці	105
Марциновський В.П., Куцоконь Л.П., Рудь О.Г., Гусаковська Т.М. Психофізіологічні та вікові особливості сприйняття часу та уваги дітей	109
Матласевич О.В. Психологічна профілактика адиктивної поведінки молоді в світлі християнського світогляду	112
Моїсєєва О.С. Психологічні чинники становлення професійної культури вчителя іноземної мови у процесі соціалізації	116
Набочук О.Ю. Теоретико-методологічний дискурс у проблему типів екологічної свідомості особистості	119
Назаревич В.В. Психологічні атрибути гандикапності в осіб із психофізіологічними потребами	123
Наконечна М.М. Просоціальна активність як чинник становлення внутрішнього світу людини	127
Никоненко Ю.П. Особливості морального розвитку та виховання дітей дошкільного віку.....	132
Ніколайчук Г.І., Ногачевська І.О. Роль особистісного та соціального досвіду в процесі розуміння літературних текстів.....	136
Павелків В.Р. Психологічний аналіз змісту та типології проблеми агресивності у психологічній науці	139
Папуча М.В. Шляхи подолання редуційних процесів у сучасній психології.....	143
Петренко В.Є. Психологічна корекція тривожності у старшокласників різних типів загальноосвітніх навчальних закладів	149
Поліщук В.М. Базовий симптомокомплекс кризи входження в дорослість	152
Поліщук С.А. Вплив процесів старіння на особливості реагування людини на стрес	155
Рудюк О.В. Проблеми професійної соціалізації безробітної молоді	158
Рудь Г.В. Психологічні особливості просоціальної поведінки підлітків	161
Созонюк О.С. Психологічний аналіз розвитку комунікативних здібностей у студентів - майбутніх педагогів.....	166
Співак Д.М. Теоретичні підходи до вивчення проблем моралі та моральної самосвідомості	170

Ставицька О.Г. Самопрезентації психолога як складова його професійного іміджу	174
Хоржевська І.М. Емпатійні прояви у дитини підліткового віку	179
Цуканова М.С. Уявлення сучасної молоді про нормативну та просоціальну поведінку: психологічний аналіз	182
Щербан Т.Д. Психологічно-емоційна стійкість вчителя як основа професійної компетентності	185
Яцюк Н.О. Концепція іншої людини як детермінанта просоціальної поведінки	189

Доробки молодих науковців

Васильченко А.В. Детермінанти виникнення та переживання заздрощів у юнацькому віці	193
Вознюк Ю.С. Становлення самоствердження особистості на різних вікових етапах	197
Воронова О.Ю. Емоційно-психологічний компонент професійного становлення майбутніх працівників дитячих навчальних закладів	200
Демянюк О.Б. Соціально-психологічний аналіз індивідуальних моделей світу студентів-психологів	204
Журавель А.В. Ресурси студентської інтервізійної групи у формуванні готовності майбутніх психологів освіти до здійснення ними професійної кар'єри як психолога-консультанта	209
Кириченко Н.А. Особливості формування цільових орієнтацій у життєвих проектах юнаків	213
Кулакова Л.М. Психологічні особливості розвитку почуття власної гідності у молодшому шкільному віці ...	216
Курдибаха О. М. Психологічні основи гендерної соціалізації підлітків	221
Лендел М.І. Проблеми етнічної толерантності у психології	224
Мельник І.Я. Емоційно-оцінний компонент просоціальної поведінки у молодшому шкільному віці	226
Новік Л.О. Імідж як один з механізмів соціалізації особистості	229
Покотило Г.О. Недоліки соціалізації як чинники формування девіантної поведінки підлітків	232
Відомості про авторів	236

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 2

Заснований у 2013 р.

Редактор збірника **Павелків Р.В.**
Відповідальний за підготовку збірника до видання **Безлюдна В.І.**
Технічний редактор **Суходольський В.І.**
Комп'ютерна верстка **Осипчук О.П.**

Здано до набору 02.12.2013 р. Підписано до друку 06.12.2013 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № [REDACTED] Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра вікової та педагогічної психології
(к. 325, тел. 63-44-92)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 2. – Рівне:
РДГУ, 2013. – 239 с.**

ISBN 966—7281 —07—8.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної науки.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 316.627:159.9

ББК 88